

ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ПЕРЕКЛАД ЧОРНОГО ГУМОРУ В КІНО

IMPLEMENTATION MEANS AND THE TRANSLATION
OF BLACK HUMOR IN MOVIES

Медведєва А.А.,

orcid.org/0000-0001-7561-3301*аспірант кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Чорноморського національного університету імені Петра Могили*

Статтю присвячено перекладознавчому аналізу вербальних та невербальних засобів реалізації чорного гумору в кінотексті та важливості їх врахування в процесі перекладу. Наведено кінодіалоги із комедій з елементами чорного гумору та їх переклад українською мовою. Автор статті спирається на дослідження вітчизняних та зарубіжних авторів, таких як М. Беднарек (Bednarek), Н. Лоренцо-Душ (Lorenzo-Dus), П. Куальо (Quaglio), К. Річардсон (Richardson), Ф. Бацевич, С. Філіппов, К. Разлогов, С. Муратов, Т. Лук'янова. Окреслено різні погляди дослідників І. Андронікова, А. Вольфсона, Е. Межова, В. Михалковича та А. Юровського щодо тлумачення термінів «кіно» та «телебачення». Акцентовано на співвідношенні ключових понять «кінодіалог», «кіносцена», «кінотекст», «кінопереклад», які формують базовий термінологічний апарат сучасного перекладознавства у сфері саме художнього кіно, яке є об'єктом дослідження. Увага приділена також визначенню позиції кінодіалогу як одиниці кінодискурсу. Автор наголошує на важливості врахування перекладачем як вербальної, так і невербальної складових частин кіносцен для адекватного відтворення чорного гумору мовою перекладу. За допомогою ілюстративного матеріалу як продемонстровано адекватне відтворення кінотексту перекладачем, так і надано приклади кінодіалогів, в яких втрачено чорний гумор у процесі перекладу, наведено авторські пропозиції більш вдалих варіантів перекладу без втрати емотивної складової частини. В коментарях до наведених прикладів акцентовано не тільки на кінодіалогах, але й на візуальній складовій частині кіносцен. Зроблено висновки щодо важливості врахування аудіо- і відеоряду та вербального компоненту кінофільму для успішного досягнення перлокутивного ефекту впливу на глядача. Окреслено перспективи подальшої наукової розробки, яка полягає у виопрацюванні комплексу засобів аналізу невербальних складників.

Ключові слова: перекладацьке відтворення, чорний гумор, кіносцена, кінофільм, кінодіалог.

The article is devoted to the translation studies of verbal and non-verbal means of realization of black humor in cinema text and the importance of its consideration in the translation process. Comedy dialogues with elements of black humor and their translation into Ukrainian are provided. The author of the article draws on the research of domestic and foreign authors, such as M. Bednarek, N. Lorenzo-Dus, P. Quaglio, K. Richardson, F. Batsevich, S. Filippov, K. Razlogov, S. Muratov, T. Lukyanova. The different views of the researchers I. Andronicov, A. Wolfson, E. Mezhev, V. Mikhalkovich and A. Yurovsky regarding the interpretation of the terms "film" and "television" are outlined. Attention is paid to correlation of the key concepts "film dialogue", "film scene", "film text", "film translation", which form the basic terminological apparatus of modern translation studies in the sphere of art cinema, which is the object of research. Attention is also paid to defining the position of the film dialogue as a unit of film discourse. The author emphasizes the importance of translating both verbal and non-verbal film components for adequate reproduction of black humor in the language of translation. The illustrative material demonstrates both adequate reproduction of the cinema text by the translator and provides examples of film dialogues where black humor is lost in translation, and author's suggestions for more successful translation without losing the emotional component. The commentary on the examples above focuses not only on the dialogues but also on the visual component of the film. Conclusions have been made regarding the importance of taking into account audio and video material, and the verbal component of a motion picture in order to successfully achieve a perlocutive effect on the viewer. The prospects of further scientific development, which consists in elaboration of a complex of means of non-verbal components analysis, are outlined.

Key words: translation, black humor, movie scene, movie, film dialogue.

Постановка проблеми. Вербально зафіксований текст кінодіалогу як об'єкт дослідження знаходиться у фокусі уваги не тільки представників кінобізнесу, але й семіологів, мистецтвознавців, лінгвістів і перекладознавців. На його позначення використовувалася низка термінів: «мова художнього телебачення» (the language of fictional television) [1], «телевізійний дискурс» (television discourse) [2], «телевізійний діалог» (television dialogue) [3] та навіть «телевізійний драматичний діалог» (television dramatic dialogue) [4]. Як бачимо, всі зазначені терміни об'єднують, в першу

чергу, відношення до концептосфери телебачення. Ціла низка дослідників кіно та телебачення обґрунтовують теорії щодо співвідношення понять «кіно» та «телебачення» з таких позицій: а) це зовсім різні сутності [5, с. 43–66]; б) один з них є різновидом іншого: або кіно – різновид телебачення, або ж телебачення – різновид кіно [6, с. 84–91; 7, с. 35–39; 8, с. 84–86; 9, с. 62–80]; в) принципових відмінностей між ними немає, і обидва є різними маніфестаціями одного і того ж самого [10, с. 30–34; 11]; г) це близькоспоріднені явища, що мають певні суттєві відмінності

[12; 1, с. 28]. Разом із С. Філіпповим вважаємо, що між зазначеними явищами немає принципової відмінності, оскільки вони аналізуються з лінгвістичної точки зору. Проте в цій роботі вважаємо за доречне вживати терміни «кінодискурс», «кінодіалог», «кінотекст», оскільки вони лінгвістично пов'язані зі сферою саме художнього кіно, яке не передбачає наявності прямих ефірів та має заздалегідь прописані скрипти діалогів [13, с. 28].

Постановка завдання. Зважаючи на зазначену відмінність між телебаченням і кіно, зазначимо, що ця стаття має на меті довести, що чорний гумор проявляється в сукупності реплік героя і його співрозмовника, а також у комбінації цієї вербальної складової частини з невербальними проявами. Отже, і перекладати кінодіалоги варто, зважаючи на невербальні складники кінофільму.

Виклад основного матеріалу. За Ф. Бацевичем [14, с. 76], діалог передбачає участь двох комунікантів. За наявності понад трьох комунікантів такий комунікативний акт називають полілогом. Проте для дослідження складників кінотексту зазначений розподіл не є суттєвим. Нині термін «кінополілог» не є функціонально релевантним для досліджень у сфері кіноперекладу і тому, на нашу думку, немає необхідності вводити його в академічний ужиток.

Кінодіалог передбачає участь трьох або більше актантів, роль яких може бути і невербалізованою (спостерігач). Спостерігач, на нашу думку, є повноцінним учасником кінодіалогу, оскільки він може невербально реагувати на слова мовця, що є результатом перлокутивного акту.

Для дослідження кіноперекладу необхідно окреслити мінімальну одиницю аналізу кінотексту. Для цього звернемося до членування безпосередньо кінофільму, в якому найменшою одиницею вважається кіносцена. Її аналогом для лінгвістичного аналізу доречно вважати не слово і не висловлювання, не речення, а надто – кінодіалог. Причому зміну умов спілкування (кількості учасників кіносцени або їх локації) вважаємо границею кіносцени і, відповідно, новим кінодіалогом.

П. Куальо (Quaglio) вважає, що єдиний аспект, із позицій якого діалог у кіно може розглядатися з суто лінгвістичної точки зору, – це дослідження так званої «кіномови», тобто квазіспонтанного мовлення героїв кіно. Автор вважає, що кіномова – це специфічний жанр і об'єкт галузі аудіовізуального перекладознавства, переклад якого здійснюється не з мови оригіналу мовою перекладу, а, скоріше, з кіномови оригіналу – дубляжем кіномови перекладу [3].

У процесі перекладу фільму перекладачеві доводиться виконати низку завдань, зокрема відтворити безеквівалентну лексику та інтертекстуальні елементи, перекласти /адаптувати реалії до культурних стереотипів цільової аудиторії, підлаштувати мовний стиль до культурного рівня та віку героїв, відтворити гумор, сленг, знайти адекватний відповідник назв кінотекстів. До цього долучається необхідність укладання тексту в хронометраж, і максимально можлива синхронізація з артикуляцією героя, що, своєю чергою, призводить до змін і скорочення фраз [15, с. 50].

Одним із найбільш колоритних персонажів у серіалі «Книгарня Блека», що широко відомий наявністю чорного гумору в кінотексті (Black Books, 2000–2004), створеного Діланом Мораном і Грехемом Лайнеханом, є Бернард Блек. Розглянемо приклади адекватного перекладацького відтворення чорного гумору в кінодіалогах за його участю з першої серії першого сезону серіалу.

Вихідний текст (далі – ВТ): FRAN: Well you know my pal Julie?

BERNARD: Yeah.

FRAN: They're inducing the baby on Wednesday, and er, she's asked me to be birth partner.

BERNARD: Ergh. That's going to be very intense, there's going to be a lot of blood and a lot of shouting and...

FRAN: Oh no, no, no, I'll just get drunk. In fact, she'll be on drugs, I'll be drunk, it'll be just like the old days.

BERNARD: Okay. Well, have a nice time. Bye. [16]

Текст перекладу (далі – ПТ):

ФРАН: Знаєш Джулію?

БЕРНАРД: Знаю.

ФРАН: Ну, вона народжує, і просила мене бути там таким собі партнером.

БЕРНАРД: Фе! Це ж багато криків, кров'яки й іншої мерзоти, так?

ФРАН: О, ні, я нап'юся. Ну, якщо розсудити: вона на таблетках, я п'яна... як у старі добрі [часи] (прим. М.А.).

БЕРНАРД: Добре, тоді гарно відпочити, бувай!

Чорний гумор виражено імпліцитно, оскільки він відображений у ставленні жінки до факту народження дитини. Героїня згадує свою молодість і спільне дозвілля з подругою, коли вони вживали багато алкоголю та таблеток (можливо, з психотропною дією). Фран не усвідомлює, що народження дитини є важливою, радісною, світлою подією, вона розглядає це лише як привід повеселитися разом із подругою. Можна легко прослідкувати, що в свої 35–40 років вона не

стала серйознішою особистістю. Бернард своїми репліками проявляє настільки ж безвідповідальне ставлення до життя і повне нерозуміння ситуації, висловлюючи відразу до священного процесу народження. Перекладач підсилює це враження, використовуючи лексику зниженого регістру в перекладі – «кров'яка» та прийом ампліфікації «...ї іншої мерзоти».

У книжковий магазин Бернарда одного разу постукали мормони, щоб розповісти власникові про слово Господнє.

BT: TALL MORMON: *Hello, we were wondering if we could tell you about Jesus.*

BERNARD: *Great! Come in!*

TALL MORMON: *What?*

BERNARD: *I'd love to hear about Jesus, what's he up to now? Come on in! Come on!*

TALL MORMON: *Er, er, are you sure?*

BERNARD: *Yes, in, in, come in.*

SHORT MORMON: *It's a trick!*

TALL MORMON: *It's just... Generally people don't say yes.*

BERNARD: *Well, I'm not people! Come on in, let's talk beliefs!*

(He ushers them into the kitchen).

BERNARD: *Come in, come in. Grab a pew. Right, let's go.*

TALL MORMON: *Well, ahem, to be honest, we've never actually thought this far ahead. It's, er... it's nice in here, indoors.*

BERNARD: *What, what's your favourite story, about, um, Our Lord?*

SHORT MORMON: *Money lenders! Has to be the money lenders. Chasing them out of the temple.*

BERNARD: *It, it is knocker stuff, isn't it, yeah, and your, and yourself?*

TALL MORMON: *Oh, it's all good. Er, but I suppose when he, when he rescued, when Jesus rescued the Samaritan.*

BERNARD: *No, that's a story Jesus tells about the Samaritan who helped somebody else.*

TALL MORMON: *Really?*

BERNARD: *Yep.*

TALL MORMON: *Wow.*

SHORT MORMON: *And I like the one where he went to dinner with a tax collector. (Bernard winces.)* [16]

ПТ: ВИСОКИЙ МОРМОН: *Вітаю, Ви хочете почути, що ми знаємо про Ісуса?*

БЕРНАРД: *Чудово! Проходьте!*

ВИСОКИЙ МОРМОН: *Що?*

БЕРНАРД: *Залюбки послухаю все, що ви знаєте про Ісуса. Давайте, проходьте!*

ВИСОКИЙ МОРМОН: *А ви певні?*

БЕРНАРД: *Так, заходьте, заходьте, заходьте!*

НИЗЬКИЙ МОРМОН: *Це пастка!*

ВИСОКИЙ МОРМОН: *Просто зазвичай люди не погоджуються.*

БЕРНАРД: *А я не люди і не звичайний. Давайте, проходьте! Проходьте, проходьте, сідайте. Що ж, розпочали!*

ВИСОКИЙ МОРМОН: *Ну що ж, сказати по правді, ми ще ніколи не заходили так далеко. А тут, тут непогано, поза дверима!*

БЕРНАРД: *Яка ваша улюблена історія про Господа Ісуса?*

НИЗЬКИЙ МОРМОН: *Лихварі! Лихварі, мабуть. Виганяє їх із храму.*

БЕРНАРД: *Це неймовірно смішно, згоден. А у Вас?*

ВИСОКИЙ МОРМОН: *О, та вони всі добрі. Але, думаю, моя улюблена про те, як Ісус допоміг самаритянину.*

БЕРНАРД: *Ні, це історія, яку Ісус переповідав про самаритянина, який допоміг ще комусь.*

ВИСОКИЙ МОРМОН: *Правда?*

БЕРНАРД: *Aga!*

НИЗЬКИЙ МОРМОН: *А ще мені подобається та, де він снідає зі збирачем податків.*

Із бесіди з Блеком виявилось, що мормони, за іронією долі, не знали нічого про Бога. На підтримку необізнаності мормонів свідчить те, що фраза Бернарда «*I'd love to hear about Jesus, what's he up to now?*» не викликала в них ані здивування, ані праведної образи, адже вони мали би зауважити, що Ісус воскрес і вознісся. Чорний гумор виражений у цій кіносцені не тільки за допомогою кінодіалогу – вираз обличчя Бернарда досить відверто показує, що він сміється з релігії мормонів. На жаль, чорний гумор у контексті BT цілком було втрачено в ПТ: «*Залюбки послухаю все, що ви знаєте про Ісуса*». Такий переклад вважаємо неадекватним, оскільки він має досить нейтральне емоційне навантаження. Тому пропонуємо варіант: «*Залюбки послухаю про Ісуса, як у нього справи?*»

Мормони не тільки не вірять у свою справу («*It's a trick!*» [16]), не знають сутності вчення, яке намагаються нести, вони говорять до людей завченими скриптами, сенсу яких насправді не розуміють. Вони навіть обійняли Бернарда на знак подяки за те, що він розповів їм більшість релігійних контекстів, з якими вони не були обізнані, на кшталт “*So it's like God and Jesus are the one thing?* [16]”

Після зустрічі Бернард запросив необізнаних у своїй справі мормонів приходити ще і дізнатися більше про питання релігії і віри. Але коли наступного разу двері їм відкрив Менні, схожий

на Ісуса Христа (а таке його амплуа ми споглядаємо півсерії), вони злякалися його і втекли. Якщо вони не готові побачити Ісуса, то не готові і до другого пришествя Христа. Проте це ж і є провідною ідеєю, яка виправдовує існування їх спільноти. Хоча ця кіносцена і не містила кінодіалогу, яскраво демонструвала хибне ставлення мормонів до своєї релігії, а отже, насмішку режисера кінофільму над людською необізнаністю з релігійних питань.

Довгі кінодіалоги, як у попередньому прикладі, з поступовим, нарощувальним емотивним напруженням характерні для серіалу «Книгарня Блека». Чорний гумор в них досягає меж абсурду, як-от у кінодіалозі, що відбувся між Менні та доктором у шпиталі:

BT: MANNY: *Ah, there you are. Erm, time for my results?*

DOCTOR: *Well, it's rather bad news, I'm afraid, Mr. Bianco. The Little Book of Calm is lodged between the small intestine and the pancreas. If it rotates a centimeter or two to the left, you'll be dead in seconds.*

MANNY: *Oh, my God.*

DOCTOR: *No, no, no, that's just the worst case scenario. The other possibility, and this is far more likely, is that the Little Book of Calm will move to the right, into the renal canal, and if this happens, you could live for anything up to ten years, one year, who knows?*

MANNY: *Oh, my God.*

DOCTOR: *Because of the massive scarring caused by the Little Book of Calm, however, it is possible that you'll be in a massive amount of pain...*

MANNY: *Oh, my God!...Sorry.*

DOCTOR: *...during that time.*

MANNY: *Oh, my God!* [16]

ПТ: МЕННІ: *А, от і ви. Який буде діагноз?*

ДОКТОР: *Боюся, у мене погані новини, міс-тере Бьянка. Розумієте, маленька «Книжечка спокою» засіла між прямою кишкою і підшлунковою залозою. Один сантиметр ліворуч, і ви труп.*

МЕННІ: *О, мій Боже!*

ДОКТОР: *Та, лише чекайте, це тільки найгірший сценарій. Більш вірогідно, що вона піде праворуч. Таким чином, маленька «Книжечка спокою» потрапить у нирковий канал. І якщо це трапиться, ви зможете прожити десь десять років... один... хто знає.*

МЕННІ: *Боже мій!*

ДОКТОР: *Але через велике рубцювання, яке визвала книжечка, будете не по-людськи страждати...*

МЕННІ: *Боже! Перепрошую.*

ДОКТОР: *Весь цей час.*

МЕННІ: *О, Боже!*

Доктор повідомляє пацієнтові новини про його незадовільний стан здоров'я, не піклуючись про його спокій. Крім того, переповідаючи всі можливі наслідки з явною байдужістю, лікар яскраво описує страждання, які очікують пацієнта у найгіршому випадку.

Чорний гумор ситуації посилюється ще й тим епізодом, коли Менні, перервавши лікаря емотивним вигуком, почувши опис неприємних наслідків, просить вибачення за свою нестриману поведінку. Стає загалом очевидно, що лікареві все одно, наскільки його слова бентежать пацієнта. А з боку пацієнта це ще й приклад мазохізму: почувши страшний діагноз, Менні не тільки не просить лікаря зупинитися, але й вибачається за те, що перервав його, і своєю покірливою поведінкою спонукає продовжувати розмову далі:

BT: DOCTOR: *... there's every chance you'll survive. A 30% chance I'd say, so try not to worry.* [16]

ПТ: ДОКТОР: *Є великий шанс, що ви виживете. Я би сказав, відсотків тридцять. Так що не треба переживати.*

Закінчуючи розмову, лікар життєрадісним тоном запевняє пацієнта, що тому нема чого боятися, оскільки є великі шанси, що той виживе після операції – «відсотків тридцять». Доктор демонструє повну байдужість до пацієнта, його почуттів. Вираз обличчя лікаря позитивно-відсторонений, він не дуже переймається проблемами і почуттями пацієнта. Тридцять відсотків – це замало, щоб назвати «великим шансом» для людини, яка лише проковтнула чужорідне тіло невеликого розміру. Отже, чорний гумор у цьому кінодіалозі втілений і у вербальній складовій частині, і в поведінці героїв, і український переклад вповні передає його.

Тематика тілесних ушкоджень наскрізно присутня в першій серії циклу «Black Books»:

BT: BERNARD: *What's this now? Blah, blah, blah, blah, blah, blah, blah, blah, yah, yah, blah, blah, blah, Exemption Clause. «Persons suffering from short or long-term injury or sickness may defer their returns until such time as...» Wait a minute. «Persons suffering from short or long-term injury or sickness may defer their returns». Ah-ha-ha-ha! Ah-ha-ha!*

FRAN: *No, no, give it up Bernard. No, you'd have to really cripple yourself. And you're hardly going to do that, just to avoid doing your accounts* [16].

ПТ: БЕРНАРД: *А це що таке? Від відповідальності звільняються особи, які страждають від тривалих хвороб або травм. Їм дозволяється від-*

термінувати звітність. Чекай, чекай! Особам, які страждають на травми і хвороби... дозволяється відтермінувати звітність!

ФРАН: Ні, ні, кинь цю ідею, Бернард. Доведеться серйозно себе покалічити. Ти ж не зробиш цього, тільки щоб звіт не здавати.

Фран, розуміючи, що Бернард здатний нанести собі тяжкі тілесні пошкодження, вмовляє його цим нині не займатися. Він здатний зробити це для того, щоб трохи відстрочити (навіть не відмінити) здачу податкової звітності. Такою позицією він нівелює цінність людського життя порівняно з будь-якими бюрократичними ускладненнями.

Чорний гумор у цій кіносцені передається імпліцитно, адже жодного натяку на своє рішення покалічити себе Бернард не висловлює вербально. На це вказує лише його сміх після прочитання застереження про виключення. Отже, для адекватного розуміння чорного гумору в цій кіносцені наявність невербального компоненту – відеоряду – є істотною, оскільки лише з нього зрозумілий ентузіазм, який відчуває герой, дізнавшись про пільги за наявності каліцтва.

Неадекватне ставлення до свого тіла Бернард Блек висловлює і в наступному кінодіалозі:

BT: MANNY: Are you in pain?

BERNARD: Not enough! Where have they gone?!

MANNY: They got tired and went away. Er, why, why did you do that? That was so incredible, the way you just kept letting them punch you and... Thank you [16].

ПТ: МЕННІ: Вам боляче?

БЕРНАРД: Недостатньо! Де вони ділись?!

МЕННІ: Їм набридло Вас мордувати і вони пішли. Навіщо? Чому Ви це зробили? Це було так неймовірно, коли Ви дали себе так гамселити себе знову і знову. Дякую!

У цьому прикладі перекладач навмисне вживає прийом ампліфікації, перекладаючи фразу «They got tired and went away», для того щоб ще більше підкреслити чорний гумор: «Їм набридло Вас мордувати і вони пішли». Із самого BT не зрозуміло, від чого саме втомилися скінхеди, отже, варіант перекладача гармонійно доповнює контекст, посилюючи шокуєчий ефект події.

Фразу Бернарда «Not enough!» із цього ж кінодіалогу досить адекватно передано як «Недостатньо!». Загалом чорний гумор зрозумілий глядачеві і з відеоряду кіносцени, і з реплік самого Бернарда. Адже ми дізнаємося, через що він півсерії намагається нанести собі тяжких тілесних ушкоджень. Це також є прикладом реалізації чорного гумору, віддаленого в часі від коментаря героя.

Герой серіалу Бернард Блек систематично демонструє повне неприйняття загальнолюдських цінностей протягом всього серіалу. Розглянемо приклади кінодіалогів, в яких перекладацьке відтворення є частково адекватним.

BT: BERNARD: What is your mother's maiden name. What's her first name? I just knew her as «ma»! «Ma»... that'll have to do. (Writes) Ma. Possibly deceased. [16]

ПТ: БЕРНАРД: Дівоче прізвище вашої матері. Що? Як її взагалі звали? Я її кликав «ма»! «Ма»... Так і запишу. Безвісти зникла.

Бернард Блек настільки не вважає існування матері у своєму житті важливим, що, заповнюючи податкову декларацію, не може згадати її ім'я і вказує, що вона «безвісти зникла». Тут можливе й інше трактування: навіть матір Бернарда ладна відмовитися від участі в його житті, знаючи наскільки погано йдуть його справи у бізнесі, особливо в податковій звітності, що не хотіла б, аби її турбував податковий інспектор. На користь цього факту слугує і та версія, що податкова інспекція може використати декларацію для того, щоб дізнатися справжнє ім'я родича платника податків.

Звернемо увагу на те, що вислів «possibly deceased» у перекладацькому відтворенні стає «безвісти зникла», де, на нашу думку, втрачається великою мірою чорний гумор. Кращим і більш адекватним варіантом було б перекласти це як «імовірно покійна». Такий варіант перекладу нівелює не тільки сімейні цінності, але й демонструє жартівливе ставлення Бернарда до смерті, що подвійною мірою демонструє наявність чорного гумору в цьому кінодіалозі.

Подальший розвиток кіносцени тільки свідчить на вірність такого варіанту перекладу, адже ми бачимо що за 2 хвилини Бернард телефонує матері, аби лише відтягнути час і не заповнювати декларацію:

BT: BERNARD: Hello, ma? It's Bernard. No, nothing's wrong. Come on, I don't need an excuse just to call my mother, do I?

[11 seconds later]

I know, I am, yah. I know. Yes, yes. Yes, I will. I know. Hayes. Yes. I know. Yep. Okay, yep. Goodbye! I have to do my tax. (He hangs up and puts his hand over his eyes). [16]

ПТ: БЕРНАРД: Ало, ма? Це Бернард. Та ні, нічого не трапилось. Досить, невже мені потрібен привід для того, щоб поговорити зі своєю мамцею? [11 секунд потому]

Так, я знаю, розумію, так, так. Добре, я буду. Я знаю. Добре. Так. Я знаю. Бувай, ти витрачаєш мій час!

В українському перекладі Бернард вживає дві не сумісні за конотативним значенням фрази: звертається до матері демінутивом «*мамця*» і майже одразу обриває розмову грубим виразом «*бувай, ти витрачаєш мій час*». Ми бачимо, що герой ладен зайнятися будь-чим, аби не робити податкову звітність: упорядкувати шкарпетки, побалакати зі Свідками Єгови, подзвонити матері, але водночас розмова з нею настільки не цікавить Бернарда, що він не проти відмовитися від неї заради повернення до неприємної справи.

Якщо б переклад був дослівним («*Бувай, мені потрібно робити податкову звітність*»), контекст був би ще більш зухвалим, агресивним випадом проти святості сімейних відносин, заявляючи, що податкова звітність може бути важливішою за спілкування з родиною.

В одному з подальших мовленнєвих актів Бернард знову демонструє неадекватне ранжування людських цінностей у власній інтерпретації:

BT: BERNARD: *Ah, we've got a special offer on this one.*

CUSTOMER: *Really?*

BERNARD: *Yes, it, it, it's free if you break my legs.*

CUSTOMER: *Fair enough.*

BERNARD: *Great! I'll just get the hobbling post, okay!*

CUSTOMER: *Wait. I've read this one. That's the problem with Woodhouse, isn't it?*

BERNARD: *Yes, it's terrible, now hurry up and break my legs.*

CUSTOMER: *But I've already read it! No, I'm sorry, I've got to go.* [16]

ПТ: БЕРНАРД: *А на це у нас спеціальна пропозиція.*

КЛІЄНТ: *Невже?*

БЕРНАРД: *Це безплатно, якщо ви поламаєте мені ноги.*

КЛІЄНТ: *Згода.*

БЕРНАРД: *Чудово. Тільки достану кувалду и брусок.*

КЛІЄНТ: *Чекайте, цю я читав. З Вудхаузом так постійно.*

БЕРНАРД: *А, це жахливо, тепер ламайте мені ноги!*

КЛІЄНТ: *Але я це вже читав. Ні, вибачайте, але мені треба йти.*

Покупець підтримує таку дійсно шокуючу філософію Бернарда і, здається, ладен зламати йому ноги задля того, щоб отримати знижку на обрану книгу. Вираз його обличчя свідчить, що він сповнений ентузіазму отримати знижку названою ціною. В останній момент покупець відмовляється від пропозиції Бернарда, але не з етич-

них міркувань, а, важко уявити, через те, що цю книжку він уже колись читав.

Щодо перекладу виразу «*fair enough*» як «*згода*», то перекладач втратив левову частку закладеного в ньому чорного гумору. У BT присутній оцінний контекст – покупець зважує, чи вигідна йому така пропозиція продавця і чи не отримає він менше за свою частину угоди. Видасться, що кращим варіантом перекладу був би такий: «*Досить справедливо!*»

Наостанок розглянемо приклад, який яскраво презентує важливість певного кінотексту загалом для перекладу окремо взятого з нього кінодіалогу:

BT: JULIE: *Aargh, where's my birth partner? I can't do this without my birth partner, where is she? Where is she?*

NURSE: *I told you Julie, we can't find her. We've been calling her all day.*

MANNY: *When you're feeling under pressure, do something different. Roll up your sleeves, or eat an orange.* [16]

ПТ: ДЖУЛІ: *Де мій партнер? Я не можу проїти через це без свого партнера! Де вона?*

МЕДСЕСТРА: *Джулія, ми не можемо її знайти. Ми вже дзвонимо їй весь день.*

МЕННІ: *Відчуваєте напругу? Займіться чимось відстороненим: засучіть рукава або з'їжте апельсин.*

Менні перебуває в неадекватному стані і не усвідомлює важливості ситуації. Своєю реплікою він дає рекомендації породіллі відсторонитися від цього процесу певним чином, наприклад, з'їсти апельсин, або «*взятися за роботу*», що є ліпшим варіантом ПТ і виражено у BT фразеологізмом «*roll up the sleeves*», проте було втрачено у ПТ: «*засучіть рукава*». Висловлювання героя нівелюють важливість і святість процесу появи нового людського життя.

Зауважимо, що пропозиція Менні набула би більш комічного значення, якби перекладач передав у ПТ вислів «*They're inducing the baby*» [16] з раніше зазначеного прикладу як «*у Джулі будуть примусові пологи*». Цілком зрозуміло, що під час примусових пологів немає жодних шансів «*зайнятися чимось відстороненим*». Отже, перекладачеві необхідно зважати на всі взаємозв'язки подій у кінотексті, для того щоб вірно передати гумористичний ефект, який закладається вербально задовго до безпосередньо невербального втілення дії.

Висновки. Підсумовуючи все вищезазначене, можемо зробити висновок, що основним прийомом вираження чорного гумору у фільмах є комбінація елементів дії з вербальним коментарем.

Тому важливим стає питання адекватного відтворення перекладачем такого коментаря, зважаючи на невербальний контекст.

Вербальна складова частина надзвичайно важлива для наявності комічного ефекту. При цьому вона може бути виражена як діалогом, так і монологом. Проте не можна відділяти її від невербальної складової частини. Учасники кіносцени можуть взагалі не вести діалогів для підкреслення експліцитності комічної дії, оскільки часто відповідь та реакція іншого мовця виражена невербально.

Сутність чорного гумору в кіно неможливо передати лише вербально (наприклад, субтитруванням описати очікуваний перлокутивний ефект), її можна тільки відчувати, тому від глядача вимагається наявність певної етико-культурної бази, певне освітнє підґрунтя в межах вихідної й цільової етнокультур, для яких сценарій фільму з елементами чорного гумору пишеться і перекладається. Саме ця єдність допомагає досягти бажаного перлокутивного ефекту на глядацьку

аудиторію, більш чи менш спільного для кожного окремого індивіда.

Сприймати суто вербальне оформлення кіносцени недостатньо: людина, яка не бачить відеоряду, не зможе оцінити жартів. Лише єдність аудіовізуального ряду і реплік акторів становить повну картину для розуміння чорного гумору.

Переклад суто вербальної складової частини кінофільму без відеоряду позбавляє сцену лівової частки інформації, яку вона містить, оскільки часто реакція співбесідника героя може бути виражена невербально – за допомогою виразу обличчя, або експресивної поведінки, або з відеоряду стане очевидною суттєва для контексту деталь (вивіска магазину, дорожній знак тощо).

Стає очевидною перспектива подальшої розробки теми, а саме необхідність виопрацювати низку методів аналізу невербальних складників кінофільмів, для того щоб зберегти чорний гумор у перекладі, що може бути адекватно реалізованим тільки з урахуванням комплексу засобів його актуалізації – і на вербальному, і на аудіо-візуальному рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bednarek, M. *The Language of Fictional Television: Drama and Identity*. London : Continuum, 2010.
2. Lorenzo-Dus, N. *Television Discourse. Analysing Language in the Media*. New York : Palgrave Macmillan, 2009.
3. Quaglio, P. *Television Dialogue: The Sitcom Friends vs. Natural Conversation*. Amsterdam : Benjamins, 2009.
4. Richardson, K. *Television Dramatic Dialogue: A Sociolinguistic Study*. Oxford : Oxford University Press, 2010.
5. Михалкович В. Кино и телевидение, или О несходстве сходного. *Киноведческие записки*. 1995. № 26. С. 43–66.
6. Вольфсон А. Малоэкранный кино. *Искусство кино*. 1961. № 5. С. 84–91.
7. Межов Е. А существует ли телефильм? *Искусство кино*. 1966. № 12. С. 35–39.
8. Хотинин В. Внешнее сходство или кровное родство. *Искусство кино*. 1965. № 8. С. 84–86.
9. Муратов С. Кино как разновидность телевидения. *Телевидение в поисках телевидения. Хроника авторских наблюдений*, 2-е изд. Москва : Издательство Московского университета, 2009. С. 62–80.
10. Разлогов К. *Искусство экрана: от синемаатографа до Интернета*. Москва : РОССПЭН, 2010.
11. Филиппов С.А. В чем разница между телевидением и кино? *Вестник Московского университета. Сер. 10. журналистика*. 2016. № 6.
12. Юровский А.Я. Специфика телевидения. Москва : Гос. комитет по радиовещанию и телевидению при СМ СССР, 1960.
13. Андроников И. Окно в мир. *Огонек*. 1962. № 9. С. 28.
14. Бацевич, Ф.С. *Основи комунікативної лінгвістики : підручник*. Київ : Академія, 2004. 342 с.
15. Лукьянова Т.Г. Жанрово-стилістичні особливості перекладу субтитрів (на матеріалі англійських художніх фільмів). *Філологічні трактати*. 2012. Т. 4 (№ 2). С. 50–55.
16. Black Books. *Cooking the Books / Springfield! Springfield!* : TV Show Episode Scripts Season 1. URL: https://www.springfieldspringfield.co.uk/view_episode_scripts.php?tv-show=black-books&episode=s01e01 (дата звернення 15.12.2019).